

JAMIYATDA TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHDA MUHIM OMIL

*Umida Farxadovna Elmuratova – tarix fanlari bo'yicha PhD, dotsent
Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada gender tengligini ta'minlashda ta'lim imkoniyatlarini oshirish va qamrovni kengaytirish muhim ta'sirga egaligi yoritilgan. Yangilanayotgan O'zbekistonda xotin-qizlarni xamma tomonlama himoya qilishda ta'lim imkoniyatlaridan erkin foydalanish islohotlari ustuvorligini ta'minlashdagi davlat siyosati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: *gender, himoya, Milliy dastur, ta'lim imkoniyatlari, tenglik, imtiyoz, mentalitet, islohot, kambag'allikni kamaytirish, Uchinchi Renessans, yuksalish.*

Аннотация. В данной статье раскрывается важность расширения образовательных возможностей и расширения охвата для достижения гендерного равенства. Обоснована государственная политика обеспечения приоритета реформ свободного доступа к образовательным возможностям при всемерной защите женщин в обновляющемся Узбекистане.

Ключевые слова: *гендер, защита, Национальная программа, образовательные возможности, равенство, привилегия, традиция, реформа, сокращение бедности, Третье Возрождение, подъем.*

Abstract. This article reveals the importance of expanding educational opportunities and expanding coverage to achieve gender equality. The state policy is substantiated of ensuring the priority of reforms of free access to educational opportunities with the full protection of women in the renewing Uzbekistan.

Key words: *gender, protection, National Program, educational opportunities, equality, privilege, tradition, reform, poverty reduction, Third Renaissance, rise.*

“Meni kishilarimizning ongida paydo bo'lgan stereotip ko'p o'ylantiradi. Odatda biz ayolni avvalambor ona, oila qo'rg'onining qo'riqchisi sifatida hurmat qilamiz. Bu, shubhasiz, to'g'ri. Ammo bugun har bir ayol oddiy kuzatuvchi emas, balki mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlarning faol va tashabbuskor ishtirokchisi ham bo'lishi kerak”.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev.

Millatimiz tarixidan ma'lumki, adolatli jamiyatni tashkil qilish va uni yuksaltirishda ayollarning qadr-qimmatini va huquqlari masalalariga ham e'tibor

qaratilgan bo'lib, Zardushtiylarning muqaddas kitobi "Avesto"da, Islom dinining muqaddas manbasi "Qur'on" va "Hadis" ilmida hamda buyuk ajdodimiz Amir Temur qo'llagan tartibotlar fikrimizni isbotlaydi.

Bugungi globallashuv sharoitida esa erkaklar va ayollar teng huquqliligini ta'minlash yanada dolzarblik kasb etayotgan bo'lib, bu demokratik tartibotlarning o'ziga xos parametrlaridan biri sifatida aks etadi.

Yangilanayotgan O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash va xotin-qizlar huquq-manfaatlarini himoya qilish masalalari yildan yilga dolzarblik kasb etib borayotganligini qayd etish lozim. Jumladan, amalga oshirilgan Harakatlar strategiyasi doirasida har yili qabul qilingan Davlat dasturlaridan boshlab ayollar huquqlari to'g'risidagi qonun xujjatlarini takomillashtirish, ayollarni himoya qilishning institutsional asoslarini mustahkamlash hamda aholining gender tenglik to'g'risidagi xabardorligini oshirishga qaratilgan ustuvor chora-tadbirlarga e'tibor kuchaytirildi. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2022 yil 7 martdagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-87-sonli Farmoni va uning asosidagi "2022-2026 yillarda xotin-qizlarning mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida faolligini oshirish bo'yicha Milliy dastur"ning amaliyotga tatbiq qilinganligi muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Gender tengligini joriy qilish nuqtai nazaridan ta'limdagi ijobiy siljishlarni alohida ta'kidlash kerak. Ya'ni, 2017 yildan boshlab aksariyat oliy o'quv yurtlarida turli mutaxassisliklar bo'yicha sirtqi bo'limlar faoliyati tiklandi. Ta'limning ushbu shakli yosh ayollarga bolalarni parvarish qilish va boshqa oilaviy majburiyatlarni bajarishga xalal qilmasdan oliy ma'lumot olish imkoniyatini beradi.

O'z navbatida qayd etish lozimki, respublikamizda oliy ta'lim muassalarida xotin-qizlar qamrovini oshirishga katta e'tibor qaratilayotgan bo'lsa-da, bir qator faktor unga to'sqinlik qilayotganligini ham qayd etish lozim. Xususan, ijtimoiy-madaniy me'yorlar, urf-odatlar, belgilar, stereotiplar haqiqatdan ham tenglikka erishishda jiddiy qarshilik va to'siqlar bo'lib qolmoqda. Jamiyat tomonidan belgilangan xulq-atvor modellari o'zlarining ehtiyojlari, istaklari va xohishlariga emas, balki belgilangan me'yorlarga amal qilishni talab qiladi. Shunday qilib, qizlar uchun kasb va kasbni tanlash ayolning "parvarishlash iqtisodiyotida" xizmat vazifasini bajarish, xizmat ko'rsatish, ta'lim, sog'liqni saqlash sohasini tanlash bo'yicha an'anaviy g'oyalari bilan bog'liq. Rivojlangan davlatlar bilan analitik tahlil keltiradigan bo'lsak, "AQShda tabiiy fanlar, texnologiyalar, texnik ijod va matematikada iqtisodiy faol aholining 24%ni ayollar tashkil etadi" [4]. O'zbekistonda esa ayollarning ilmiy va texnik faoliyat bilan shug'ullanuvchi ko'rsatkichi 5%ni ham tashkil qilmaydi.

Bugungi kunda yosh avlodning kasb-hunar egallashi, yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ularni ilm-fan, innovatsiyalarga qiziqtirish maqsadida oliy ta'lim tizimiga yanada ko'proq jalb etish uchun shart-sharoitlarni yaratishga katta e'tibor qaratilmoqda. Biroq oliy ta'lim bilan xotin-qizlarimizni qamrab olishni kengashtirishning ahamiyati bo'lakchadir.

Chunki oliy ta'lim yosh xotin-qizlarmizlarning kelajagiga muhim poydevor, ularning kelgusida barcha sohalarda malakali kadrlar sifatida faoliyat yuritishlarida ushbu ta'lim bosqichining ahamiyati beqiyos. Bulardan tashqari, o'tgan yili davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan ehtiyojmand oilalarning mingga yaqin qizlari ilk bor oliy o'quv yurtlariga alohida davlat grantlari asosida qabul qilindi.

Umuman, har qanday jamiyat taraqqiyotida uning kelajagini ta'minlaydigan yosh avlodning sog'lom va barkamol bo'lib voyaga yetishi hal qiluvchi o'rin tutar ekan, shu sababli biz islohotlarimiz ko'lami va samarasini yanada oshirishda har tomonlama yetuk, zamonaviy bilim, hunarlarni puxta egallagan, shijoatli, tashabbuskor yoshlarimizga tayanishimiz ayni haqiqat.

Rivojlanishning asosini ilm-fan tashkil etishini kundalik hayotimiz ko'rsatib turibdi. Bugungi raqamlashtirish va innovatsiyalarni rivojlantirish sharoitida ta'lim masalalariga to'xtalmasdan ilojimiz yo'q. Sababi shundaki, "uchinchi renessans" poydevorini yaratish, aholi turmush farovonligini oshirish, kambag'allikni kamaytirishda, jamiyatimiz rivoji, O'zbekistonning xalqaro imidji va jahon hamjamiyatida tutgan o'rnini oshirishda ta'limning, ayniqsa, oliy ta'lim bilan yoshlarni, xususan, xotin-qizlarimizni qamrab olishni yanada oshirish alohida e'tiborga molik.

Murojaatnomada oliy ta'lim muassasalari, xususan, xorijiy va xususiy oliy ta'lim muassasalarining soni salmoqli ravishda oshganligi, oliy ta'limga qabul parametrlari 2016 yilga nisbatan 2,5 barobarga o'sganligi, yoshlarimizni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi 9 foizdan 25 foizga yetganligi, ehtiyojmand oilalarning mingga yaqin qizlari ilk bor oliy o'quv yurtlariga alohida davlat grantlari asosida qabul qilinganligi qayd etildi.

Shuningdek, "Oliy o'quv yurtlariga qabul qilishda ehtiyojmand oilalar qizlari uchun grantlar sonini 2 barobarga ko'paytirib, 2 mingtaga yetkazamiz. A'lo baholarga o'qiyotgan, ijtimoiy himoyaga muhtoj qizlar uchun maxsus stipendiyalar joriy etiladi [2], – deb ta'kidladi Prezidentimiz.

E'tiborli jihatlardan yana biri shundaki, kelgusida ilm-fan sohasida oliygohlar va ilmiy tashkilotlardagi doktorantlar soni 4,5 mingtaga yetkazilib, byudjetdan qo'shimcha 240 milliard so'm ajratilishi ta'kidlandi. Bu, albatta, ilmiy izlanishlar olib borayotgan yoshlarimiz uchun katta imkoniyat eshigini ochadi. Nufuzli xorijiy universitetlar, ilmiy va innovatsion markazlar bilan aloqalarni kuchaytirish, ular bilan kadrlar tayyorlash bo'yicha hamkorlikni yanada kengaytirish ilmiy faoliyatning

nufuzini oshirishi bilan birga, uning mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy rivoji uchun naqadar ahamiyatli ekanligini ham amaliy tasdiqlaydi.

Qayd qilish kerakki, xotin-qizlar erkaklarga nisbatan kam haq to'lanadigan kasb va xizmat ko'rsatish sohaslarida faoliyat yuritadi. Ularning moddiy va ma'naviy qaramligi, daromaddagi tengsizlik tegishli ravishda kam ta'minlanganlik bilan bog'liq muammolarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Xotin-qizlar tomonidan tanlangan kasblarni barcha o'rinlarda ham ixtiyoriy deb bo'lmaydi. Oliy ta'limda xotin-qizlar ulushining oshgani kuzatilsa-da, mehnat bozorida hozirgi kungacha saqlanib qolayotgan "ayollarga xos" va "erkaklarga xos" kasb mutaxassisliklarida aniq gender asimmetriyasi saqlanib qolmoqda, ya'ni ayollarning ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, san'at va madaniyatda, erkaklarning esa qurilish, moliya, transport, aloqa, huquqshunoslik, sanoatda baland haq to'lanadigan sektorlarda ko'pchilikni tashkil etayotganligini kuzatamiz.

Nazarimizda, qo'shimcha tadbirlarni amalga oshirishni aynan ushbu yo'nalishlardagi OTMda, ya'ni baland haq to'lanadigan sektorlarda xotin-qizlar ulushini oshirish; sirtqi, kechki va masofaviy ta'lim olishga keng yo'l ochish; nogiron, ijtimoiy ko'makka muhtoj, boquvchisini yo'qotgan va kam ta'minlangan oila qizlariga aholida turdagi qo'shimcha kvota ajratish; xotin-qizlar kam ta'lim olayotgan OMTga jalb etishda OAVdan foydalanib

targ'ibot ishlarini amalga oshirish; iste'dodli qizlarni davlat granti asosida o'qitish ishlarini amalga oshirishda qo'shimcha kvotalar ajratishni tashkillashtirish; o'qishni imtiyozli tamomlagan xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashni OTM tomonidan ta'minlash; o'rta-maxsus, kasb-hunar hamda yangi kasb va mutaxassislikni egallashda, hunar o'rgatishda davlat granti ulushini ko'paytirish, xususiy sektorda tekin yoki arzon hamda sifatli (haq

evaziga kasbga o'rgatish hozirgi kunda asosan MChJlar hissasiga to'g'ri kelmoqda) kasb egallashga ko'maklashish; nogiron, ijtimoiy ko'makka muhtoj, boquvchisini yo'qotgan va kam ta'minlangan oilalarga alohida kvota ajratish; ushbu amaliyotni qo'llagan MChJga soliqni kamaytirish yoki boshqa turdagi imtiyozlarni taqdim etish; imkoniyatlarini hisobga olib, masofaviy, ta'limdan yoki asosiy ishdan ajralmagan holda mehnat qilish bilan bir qatorda kasb o'rganish, yangi sohalarni o'zlashtirishga imkoniyat yaratish lozim.

Darhaqiqat, oliy ta'lim bilan qamrab olish ayollarning erkaklar bilan mehnat bozorida raqobatga kirisha olishiga imkon beradi, oila byudjeti daromadi ko'payishiga, jamiyat rivoji, turmush farovonligi oshishiga, pirovardida aholining kam ta'minlanganlik darajasini pasaytirish hamda qashshoqlikni yuqotishga xizmat qiladi.

Dunyodagi har bir xalq o'z tarixiy an'anasi, urf-odati, ma'naviy qadriyatiga suyanib yashaydi. Bunday tushunchalar turmush kechirish jarayonida hisobga olinadi, albatta. Zero, jamiyatning hayot kechirishi, taraqqiyotga intilishi, yuksalishi shundan

kuch oladi. Har tomonlama farovon hayotga erishishni maqsad qilgan jamiyat o'z a'zolarining irqi, jinsi, tili va diniy mansubligiga qaramay, huquqiy tengligini ham to'la-to'kis ta'minlashi o'ta muhim masala ekanini unutmazligi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev. "Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari". T., "O'zbekiston". 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.<https://president.uz/uz/lists/view/4057>
3. "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 7 martdagi PF-87-sonli Farmoni.<https://lex.uz/docs/5899498>
4. Из исследования компании SIAR // <http://siar-consult.com/news/bolee-poloviny-naseleniya-schitayut-cto-vkyrgyzskoj-respublike-net-uslovij-dlya-razvitiya-zhenskogo-predprinimatelstva/>